

- *Беларускае Адраджэнне: асноўныя напрамкі канцэптуалізацыі*
- *Эпистемология Сократа как проект и предвосхищение классической стратегии философского и религиозного освоения мира*
- *Кант и современные трактовки предмета эстетики*
- *Прагматические аспекты пессимизма А. Шопенгауэра*

УДК 1 (476)

Беларускае Адраджэнне: асноўныя напрамкі канцэптуалізацыі

В. Б. Евароўскі, кандыдат філасофскіх навук, дацэнт*

В статье рассматривается концептуальная структура белорусского Возрождения в компаративной перспективе. Реконструируется его функционирование в белорусской философской культуре, а также анализируется соотношение отечественного Возрождения с результатами общеевропейского обобщения. В научный оборот вводится схема «Адраджэнне — Ренессанс — Rinascimento».

Belarusian Renaissance: the Main Directions of the Conceptualization

V. B. Evarouski, PhD in philosophy

The article considers the structure of the conceptual framework of the Belarusian Renaissance in comparative perspective. The author reconstructs its function in the Belarusian philosophical culture, as well as analyzed the correlation its development with the results of the European patterns of the generalizations. The conceptual scheme Revival — Renaissance — Rinascimento is introduced.

Эпоха Адраджэння ў Беларусі традыцыйна прыцягвала ўвагу даследчыкаў. Гэта было выклікана шматлікімі фактарамі, якія ў сутнасным плане можна назваць рэнесанснымі: рэзка ўзрослай колькасцю матэрыялаў для даследаванняў, іх жанравай разнастайнасцю, наяўнасцю вялікага масіву тэкстаў, створанага на беларускай мове. Такім чынам, культура Беларусі часоў Адраджэння ўспрымала і развівала новыя ўплывы з тым зместам, праз тыя формы і ў тым напрамку, якія падаваліся найбольш прыдатнымі і карыснымі для спецыфічных патрэб рэгіёна і яго эліты.

Даўно сталі агульным месцам выказванні навукоўцаў пра немагчымасць нават прыблізна ахапіць усю літаратуру, напісаную на гэтую тэму [1; 2]. Сапраўды, звяртаючы ўвагу на вытокі гэтага феномена, на тое пэўнае жывое, якое потым спарадзіла канцэпт Адраджэння, неабходна (прычым не проста ў фармальным, але ў кардынальным пачатковым сэнсе) разгледзець наступную вядомую харак-

тарыстыку Рэнесансу, дадзеную А. Ф. Лосевым. У прыватнасці, гэты выбітны расійскі філосаф адзначаў: «Эстэтыка Рэнесансу заўсёды стварала для сваіх даследчыкаў і тлумачальнікаў велізарныя цяжкасці, бо ўсім заўсёды хацелася звесці яе да якога-небудзь адзінага прынцыпу. Зрабіць гэта немагчыма таму, што эстэтыка Рэнесансу валодае рысамі велізарнага і часта цалкам стыхійнага суб'ектыўна-чалавечага жыццёсцвярджэння, яшчэ далёкага ад наступных эпох панавання тых ці іншых дыферэнцыяваных здольнасцей чалавечага духу. Гэтая стыхійнасць Рэнесансу прыводзіла да сумяшчэння самых разнастайных чалавечых здольнасцей, якія валодалі нязменнай тэндэнцыяй да свайго дыферэнцыяванага функцыянавання, аднак пакуль яшчэ не настолькі моцных, каб адной камандаваць усімі іншымі» [1, с. 52].

Сапраўды, і пра гэта падрабязна будзем гаварыць ніжэй, Адраджэнне ў Італіі першапачаткова нараджалася як стыхійна-мастацкая, а не рацыянальная канструкцыя. Амаль чыстая творчасць, часам мала звязаная з сур'ёзнай рацыянальнай працай, і спарадзіла такія грандыёзныя і адназначна

*Загадчык Цэнтра гісторыка-філасофскіх і кампаратыўных даследаванняў Інстытута філасофіі НАН Беларусі.

геніяльны набор артэфектаў, што на працягу вельмі кароткага часу ў Еўропе з’явілася мода не толькі на творы мастацтва, але і на сам Рэнесанс: знакавым стала пазначаць сваё тварэнне рэнесансным, сваю думку адраджэнскай, а эпоху часам абнаўлення. Першым такім прыкладам вонкавай рэканцэптуалізацыі дасягненняў італьянскай культуры эпохі позняга Сярэднявечча можа служыць паняцце «Wiedergeburt», уведзенае Альбрэхтам Дзюэрам у 1528 г. [3, с. 30], з прамой спасылкай на яго «італьянскі след».

Як і шматлікія іншыя прыклады ператварэння канкрэтнасцей жыцця ў канцэптуальныя абагульненні, Рэнесанс сутыкнуўся з вызначаным працэсам нарастаючага адчужэння канцэпту ад рэальнасці, прычым адчужэннем не адназначным, але рознанапраўленым. Такім чынам, у нашым выпадку ў Рэнесансе ўсё часцей імкнуліся бачыць кожны сваё, бліжэйшае і актуальнае. Зыходзячы з гэтай папярэдняй заўвагі, якая ў сваім месцы атрымае больш пэўнае напаўненне, будуць паслядоўна разводзіцца Адраджэнне як канцэпт, які ўжываецца ў айчынай (і збольшага ў расійскай) літаратуры, Рэнесанс як вынік адрознага заходнееўрапейскага абагульнення і, нарэшце, Rinascimento, якім мы будзем пазначаць культурныя рухі ў Італіі, якія сілкаваліся ідэяй адраджэння класічных узораў (ці ў яго сінтэзе з прынцыпам *ad naturae similitudinem*). Вельмі ўмоўна гісторыю гэтых рухаў звычайна пачынаюць з творчых навацый і філасафічных перажыванняў Франчэска Петраркі (1304—1374), Джавані Бакача (1313—1375), маляўнічых эксперыментаў Чымабуэ (1240—1302) і Джота дзі Бандонэ (каля 1267) [4]. Што датычыцца часу першага абагульнення гэтых эксперыментаў у жывапісе, літаратуры, архітэктуры і музыцы, г. зн. узнікнення першай навуковай працы, у якой канцэпцыя Rinascimento пачынае працаваць у даследчых, а ў большай ступені асветніцкіх мэтах, то гэта, несумненна, «Le vite de’ piu eccellenti pittori, scultori e architettori» Джорджа Вазары, першае выданне якога было закончана ў 1550 г. [5].

Пераходзячы непасрэдна да аналізу адлюстравання Адраджэння ў беларускай літаратуры, неабходна адзначыць, што наша аўтэнтычная пісьменнасць гэтай эпохі не захавала сваю самарэфлексію, і ўсе эксплікацыі перыядаў беларускай гісторыі, якія адносяцца да канца XV — сярэдзіны XVII ст. як эпохі Адраджэння, маюць вельмі позні характар. Выкарыстаная цяпер метадалагічная парадыгма (назавём яе традыцыйнай) мае ў сабе сляды: а) рэгіянальнага характару, выяўляючы лакальную тыповасць таго ці іншага філасофскага стылю [6, с. 35]; б) нацыянальнай ідэалогіі; в) гісторыі і генеалогіі беларускай філа-

софскай і грамадска-палітычнай думкі; г) самога прадмета даследавання.

Узнікненне беларускага Адраджэння як канцэптуальнай схемы гісторыі філасофскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі наогул можна аднесці да другой паловы XX ст. і атрыбутаваць імёнамі такіх значных даследчыкаў філасофскай спадчыны Беларусі, як Уладзімір Конан і Сямён Падокшын [7]. Тым не менш «пачуццё Адраджэння», нейкія рацыянальна і доказна не аформленыя версіі ўжывання слова «Адраджэнне», несумненна, маюць у беларускім культурна-асветніцкім дыскурсе больш раннюю гісторыю. Так, С. А. Падокшын вядзе генеалогію выкарыстання канцэпту Адраджэння для аналізу беларускай культурнай гісторыі ад Максіма Багдановіча [7, с. 8]. Пры аналізе далейшай гісторыі даследаванняў Адраджэння ў Беларусі ён згадвае артыкул У. І. Пічэты «Беларускае Адраджэнне ў XVI стагоддзі», а таксама дэталёва разбірае ўсю далейшую даследчую традыцыю, часткай якой, несумненна, лічыць сябе.

Маючы на ўвазе адзначаную надзвычайную расплывістасць таго прадметнага поля, што апісваецца канцэптамі «Адраджэнне — Рэнесанс — Rinascimento», для працягу аналізу неабходна растлумачыць, якая тыпалогія нашага канцэпту Адраджэння, на якую гістарычную рэальнасць, які комплекс ведаў яна абапіраецца, якімі ідэалагічнымі ўстаноўкамі і метадалагічнымі стэрэатыпамі падтрымліваецца. Прычым гэты працэс раскрыцця генеалогіі не разглядаецца як крытыка гэтых канцэптаў (метадалагічна недальнабачна і этычна некарэктна радыкальна адмаўляць дасягненні той школы, на якой вырастаеш). Неабходна вырашаць больш складаную задачу пераадолення разарванасці ў даследаванні беларускай інтэлектуальнай гісторыі, нашага лакальнага дыскурсу і ўніверсальных падыходаў да еўрапейскай гісторыі, якія ўжываюцца ў сучаснай культуралогіі паняццяў.

Пераадоленне «амнезіі паходжання» таксама неабходна для правядзення «калькуляцыі дасягнутага». Мабыць, як і ў іншых так званых дакладных навуках, у гуманітарных даследаваннях метадалогія ў няўнай форме заўсёды вызначае межы сваіх магчымасцей, спачатку ў колькаснай форме праз выразнае ці невыразнае адмежаванне палёў свайго інтарэсу, а потым у якаснай — шляхам задання вызначаных ракурсаў бачання і загадзя «сляпых плям», нецікавых ці няважных для той ці іншай метадалогіі.

У гэтай адмысловай частцы мы зноў падыходзім да аналізу магчымасцей асэнсавання апошніх падстаў сацыяльнай тэорыі. У гэтым сэнсе «Адраджэнне — Рэнесанс — Rinascimento» і ёсць варыянты крайніх становішчаў, з якіх, па-першае,

пачынаецца творчасць аўтара, па-другое, без якіх гэтая крэатыўная дзейнасць не можа мець месца. І нарэшце, парадыгма эпохі для апісальнікаў — гэта самая простая рэч у двух (прамым і пераносным) значэннях. З аднаго боку, прастата — гэта нераскладальнасць і натуральнасць (напрыклад, магчыма наступнае пытанне: «Хто не ведае, што такое эпоха Адраджэння?»). З іншага боку, прастата — гэта школьнасць прадмета запыту і аднясенне да базавага ўзроўню ведаў, сумневы ў якім ужо не могуць разглядацца ў сілу звычкі.

Такім чынам, гістарычныя творы пішуцца ў рамках вызначанага габітусу [8] ці, кажучы словамі А. Ф. Лосева, абапіраюцца на свой іманентны міф [9]. Як адзначаў Бурдзье, «з'яўляючыся прадуктам гісторыі, габітус вырабляе практыкі, як індывідуальныя, так і калектыўныя, а такім чынам — самую гісторыю ў адпаведнасці са схемамі, спароджанымі гісторыяй» [10]. Прычым «гісторыя схемы» ў выпадку інтэлектуальнай гісторыі Беларусі падвойная: так званая школьная гісторыя (нейкая ідэалагічная праграма, дадзеная адукацыяй) накладваецца на традыцыі той ці іншай кагорты гісторыяапісальнікаў. Таму мы цалкам згодныя з канадскім філосафам і тэарэтыкам літаратуры Сакванам Беркавічам, што «ў свеце, залітым у ідэалогію і канкуруючых ідэалагічных сістэмах, дзе прадмет «заўсёды ўжо» прадвызначаецца, няма такой рэчы, як неідэалагічнае рашэнне, выбар ці сцвярджэнне» [11, с. 433—434]. Таму «Адраджэнне — Рэнэсанс — Rinascimento» — гэта і назвы для ідэалагічных канцэпцый. Гэтыя канцэпцыі ідэалагічныя непазбежна, афарбаваныя міфам і таму загадзя не схільныя да дыскурсу ці, напрыклад, да лагічнага адмаўлення. У гэтым сэнсе вельмі складана ставіць пытанне пра пошукі адзіна праўдзівага Адраджэння ці найболей правільнага Rinascimento, а значыць, пры ацэнцы па катэгарыяльнай пары «праўда — хлусня» вызначаныя дасягненні ў вобласці сацыяльнай рэальнасці, несумненна, павінны прымацца на разгляд з «папраўкай на міф», г. зн. на формы сацыяльнай практыкі, ідэалагічныя канстанты, а таксама іншыя відавочна і няўна эксплікаваныя карэляты, якія вызначалі стыль і змест тэкстаў, што цікавяць аўтара.

Прыватны выпадак такіх падыходаў да аналізу творчасці бліскуча ўжыты расійскім гісторыкам Андрэем Юрганавым для аналізу сярэднявечнай культуры Маскоўскай Русі ў яго манаграфіі «Катэгорыі руской сярэднявечнай культуры» [12]. «Шапка Манамаха, — піша гісторык, — для нас, нашай свядомасці — толькі сярэднеазіяцкая цюбцяйка XIV ст., і шапка Манамаха, дарунак візантыйскага імператара Канстанціна Манамаха рускаму князю Уладзіміру Усеваладавічу, для су-

часнікаў Івана Грознага, — сапраўдная і адзіная рэальнасць. Што тут «насамрэч», а што «легенда»?.. Дзе можна знайсці адказ? Толькі ў самім тэксце ці ў падобных тэкстах старажытнарускіх помнікаў, у той сістэме базавых каштоўнасцей чалавека, якія, магчыма, і з'яўляюцца прычынай гэтага свядомага «зману», ажыццёўленага дзеля таго, каб сказаць штосьці вельмі важнае, сутнаснае, чаго не знайсці парой у грубых матэрыяльных нормах самога жыцця» [12, с. 10—11].

У рамках аналізаванай А. Л. Юрганавым эпохі шматлікія рэчы, якія для нашых сучаснікаў з'яўляюцца прадметам даследчага інтарэсу, у тое далёкае расійскае Сярэднявечча насілі характар парадыгмальнасці, ідэалагічнай завершанасці ці адносіліся да тых элементаў штодзённасці, сумнеў у якіх быў падобны праяве ментальнай хваробы. З перспектывы шматвяковай дыстанцыі, з пункту гледжання, з якога мы аналізуем, напрыклад, Сярэднявечча, падобнае несупадзенне міфаў здаецца зразумелым. Сапраўды, бессэнсоўна папракаць шляхту Вялікага Княства Літоўскага ў нечалавечым, з нашага пункту гледжання, абыходжанні з сялянствам. Аднак гэтыя ж палажэнні даволі паспяхова можна ўжываць і да бліжэйшых часоў, паколькі парадыгмальнасць для любога спосабу абыходжання з культурай — рэч непазбежная і неабходная. Таму мы сцвярджаем, што найболей значныя інтэрпрэтацыі Рэнэсансу ў беларускай філасофскай культуры (працы А. С. Майхровіча, С. А. Падокшына, У. М. Конана) аб'ядноўвае практычна ідэнтычная структура габітусу. У якасці своеасаблівага элемента габітусу можа выступаць і сам канцэпт Рэнэсансу — нейкі стылізаваны вобраз, злучаны з пафасам пачатку вызвалення чалавека ад пут няволі, тытанізма герояў гэтай эпохі, увогуле ўсім узнёслым, трагічным, а галоўнае — з тым прыгожым, злучаным з імем і міфам гэтай эпохі.

Мы ўжо адзначалі раней, што дадзеныя метадалагічныя ўстаноўкі, якія ўжываліся пры аналізе Адраджэння ў Беларусі, апынуліся досыць плённымі і прынеслі значныя вынікі. Тым часам параўнальны аналіз дадзенай парадыгмы з тымі даследчымі стратэгіямі, якія выкарыстоўваюцца ў іншых краінах, дагэтуль не праводзіўся, і мы мяркуем, што ў рамках дадзенага даследавання ён будзе карысны. Калі абагульніць каротка, то традыцыйны беларускі падыход да феномена Адраджэння можна звесці да фармацыйнага падыходу, галоўным элементам якога з'яўляецца сцвярджэнне прагрэсіўнага характару гістарычнага развіцця, наяўнасці ў гэтым працэсе так званых эпох, якія заканамерна змяняюць адна другую.

Прычым такія эпохі-перыяды звычайна атрыбуюцца з дзвюх розных пазіцый. З аднаго боку,

эпоха можа мець тэмпаральную прывязанасць (Новы час, Сярэднія вякі), а з іншага — яна злучана з кардынальнымі падзеямі духоўнага жыцця. У гэтым сэнсе Адраджэнне як эпоха складаецца з дзвюх гэтых характарыстык. Адраджэнне — гэта, несумненна, час, прычым час адмысловы, пераходны. У свядомасці не толькі навукоўцаў і філосафаў, але і шматлікіх простых абывацеляў Адраджэнне — гэта пераход, духоўная рэвалюцыя, адзначаная такімі яркімі асобамі, як, напрыклад, Леанарда да Вінчы, Мікеланджэла Буанароці, Рафаэль Санці. З іншага боку, гэта і вызначаны набор ідэй (гуманізм, антрапацэнтрызм, натуралізм, у тым ліку і само Адраджэнне). І, нарэшце, патрэцяе, Адраджэнне — гэта рэдкая эпоха ў інтэрпрэтацыі сусветнай думкі, гучанне якой як у філасофскай думцы, так і ў грамадскай свядомасці і масавай псіхалогіі, як правіла, глыбока станоўчае, падкрэслена ўзнёслае і ідэалізаванае. У сілу гэтых фактараў лакальнае Адраджэнне як канцэпт і прадмет сутыкаецца пры сваім ужыванні з трыма асноўнымі выклікамі.

Першае, на што хацелася б звярнуць увагу, гэта відавочнае несупадзенне часавых рытмаў, якія заўсёды існуюць у розных геапалітычных прасторах. Нягледзячы на імкненне шматлікіх філосафаў думаць універсальна, прасторава-часавая матрыца заўсёды лакальная і, больш таго, не толькі лакальная, але і селектыўная. Розныя пласты насельніцтва як на працягу тых стагоддзяў, якія мы адносім да Адраджэння, так і тых, што наступілі пазней, жыўць як бы ў розных тэмпаральных лакунах, таму культурныя пласты ў духоўнай прасторы Вялікага Княства Літоўскага ніколі не змянялі адзін аднаго і нават большай часткай не напластоўваліся адзін на другі. Культурныя артэфакты, рухі, кірункі, светапоглядныя парадыгмы, стылі мыслення ў нашых краях траплялі ў агульную сістэму разрознена, часам адрывіста, але заўсёды былі апасродкаваны густамі, прыхільнасцямі, кірункамі вандраванняў і іншымі суб'ектыўнымі фактарамі.

Другі важны момант звязаны з ужо традыцыйнай для нашай культуры неадпаведнасцю трох найважнейшых слоўнікаў для яе апісання. З аднаго боку, існуе так званы слоўнік даследчыка, які ўключае такія паняцці, як «рэнесансны гуманізм», «стыхійны матэрыялізм», «рэалістычная філасофія здаровага, або натуральнага, розуму», «дэмакратызм» і г. д. З іншага боку, для аўтэнтчнага айчыннага дыскурсу той эпохі гэтыя словы былі заведама незнаёмыя і незразумелыя. І, нарэшце, патрэцяе, нават тэарэтычныя тэрміны, якія ўзніклі ў тую эпоху, пазначалі нешта іншае, чым тое, што мы звыклі пазначаць гэтымі словамі цяпер, — досыць успомніць, чым быў гуманізм у яго першапачатковым значэнні.

Схема ўніверсальнага разгляду рэгіянальнай спецыфікі беларускага Адраджэння, безумоўна, сыграла сваю гістарычную ролю, яе духоўныя дасягненні адлюстраваны ў дадзенай кнізе, аднак для паўнаты карціны неабходна праверыць і іншыя схемы. Напрыклад, паспрабаваць змякчыць дэтэрмінізм Гегеля, які дастаўся нам у спадчыну ад панаваўшага ў Савецкім Саюзе яго левага крыла, паглядзеўшы на культурную эвалюцыю інтэлектуальнай прасторы Паўночна-Усходняй Еўропы праз канцэптальныя акуляры таксама класічнага, але заходнееўрапейскага бачання Рэнесансу. Можна выкарыстоўваць і больш пэўную схему, напрыклад паспрабаваць тэарэтычна рэканструяваць узаемадзеянні *Rinascimento* і італьянскай духоўнай культуры пачатку XIII — сярэдзіны XVI ст. і той інтэлектуальнай з'явы на нашых землях, якую мы завём беларускім Адраджэннем, праз прызму пэўна-гістарычнага параўнання і кагнітыўна-геаграфічных шляхоў пералівання.

Варта сказаць, што Рэнесанс як нейкі абагульняючы канцэпт не з'яўляецца ў заходняй літаратуры адназначна вызначаным паняццем і не ўсімі і не заўсёды прызнаецца ўніверсальным. Дастасавальнасць шэрагу пэўна-гістарычных з'яў *Rinascimento* да шырэйшых гістарычных абагульненняў не такая відавочная і агульнапрынятая, як здаецца на першы погляд, аднак мы лічым, што менавіта ў гэтай бязмежнай магчымасці экстрапаляцыі Рэнесансу і заключаецца галоўная яго парадаксальнасць.

«Прымушаючы нас разам з тымі медыявістамі, якія адмаўляюць Рэнесанс, гаварыць і думаць пра «іх» перыяд як пра «Сярэднія вякі», Рэнесанс, можна сказаць, адпомсціў: бо толькі дзякуючы прызнанню прамежку часу паміж мінулым, нібы затопленым, і цяперашнім, што нібыта выратавала гэта мінулае ад канчатковага знікнення, маглі паўстаць такія тэрміны, як *media aetas* ці *medium aevum*. Не здавольваючыся вызначэннем таго, што яна лічыла пакінутым, гэтая сучаснасць стварыла стыль і назву не толькі для таго, што склала яе дасягненне (*renaissance* — на французскай мове П'ера Белона; *rinascita* — на італьянскай Вазары; *Wiedererwachsung* — на нямецкай Дзюрэра), але таксама, што самае дзіўнае, для таго, на адраджэнне чаго яна прэтэндавала: свету Антычнасці, які не меў спярша агульнай назвы, а з гэтага часу стаў вядомы як *antiquitas*, *sancta vetustas*, *sacra vetustas*, нават як *sacrosancta vetustas*» [3, с. 12].

У парушэнні спрадвечнасці бесперапыннасці часу, які вёў свой пачатак яшчэ з архаічных часоў, складалася адно з парадыгмальнага дасягненняў Рэнесансу ў яго першапачатковым сэнсе, таму падзеі, якія ў строга гістарычным сэнсе былі хоць

значным, але лакальным артэфактам гісторыі Італіі прыблізна з пачатку XIV да сярэдзіны XVI ст., пакінулі глыбокі след у гістарычнай памяці Еўропы, а шматлікімі стагоддзямі пазней (у першую чаргу дзякуючы Жулю Мішле [13] і Якабу Буркхарту [14]) набылі гучанне эпохі і нейкага пераломнага часу паміж Сярэднімі вякамі і Новым часам.

Тым не менш разрыў мыслярамі Рэнесансу сацыяльнага часу даўно ўжо не тлумачыцца ў кантынентальнай і амерыканскай літаратуры [параўн.: 15; 16; 17; 2; 18] у гегелеўска-марксісцкім духу (г. зн. як заканамерны і ўсеабдымны працэс).

Улічваючы глыбока персаналісцкае напаўненне ўсіх тых культурных артэфактаў, якія звязаны з Рэнесансам, раптоўнасць гэтых падзей разглядаецца як нейкая інтэлектуальная рэвалюцыя, якая, магчыма, мела не толькі рацыянальныя падставы (змена статусу гарадоў, пашырэнне магчымасцей гандлёвага капіталу, нарастанне адчужанасці паміж людзьмі), але і з'явы ірацыянальнага кшталту, падобныя тым, якія Франклін Рудольф Анкерсміт [19] заве ўзнёслым гістарычным досведам. Як адзначае галандскі філосаф, «наш розум не горш, чым нашыя вочы, вушы і пальцы, можа працаваць як ёмішча досведу» [20].

Наш розум існуе ў свеце магчымых прадметаў інтэлектуальнага досведу. Гэта азначае, што нейкае азэрэнне вельмі складанай прыроды становіцца першаснай пасылкай усіх разважанняў, рэпрэзентацый гульняў і фантазій пра мінулае і з мінулым. Менавіта ў гэтых, большай часткай ірацыянальных і эмацыйных рамках апісвае Эрвін Панофскі ўзнікненне таго, што ён заве «адраджэннем пад уплывам класічных узораў». Як адзначаў гэты амерыканскі гісторык і тэарэтык мастацтва, асноўная ідэя «адраджэння пад уплывам класічных узораў» была ўпершыню сфармулявана Петраркам, што прызнавалі ўжо яго сучаснікі. «Невымоўна» ўсхваляваны ўражаннем ад развалін Рыма і востра перажываючы кантраст паміж веліччу мінулага, якім абвеяны як яго мастацтва і літаратура, так і жывая памяць пра яго, і «мізэрным» цяперашнім, якое напаўняла яго горам, абурэннем і пагардай, ён па-новаму вытлумачыў гісторыю. У той час як хрысціянскія мыслары разумелі гісторыю як бесперапыннае развіццё, пачынаючы ад стварэння свету і канчаючы сучаснасцю, Петрарка ўбачыў у ёй выразнае дзяленне на два перыяды — на класічны і «сучасны»: першы ўключаў *historiae antiquae*, а апошні — *historiae novae* [3, с. 13].

Ідэі італьянскага Рэнесансу рабіліся такімі маляўнічымі і захапляльнымі, што і іншыя еўрапейскія краіны захацелі адшукаць сваё Адраджэнне. Так, апроч, як казалі б цяпер, Адраджэння ў Італіі, Рэнесанс спрабавалі шукаць у Германіі,

Галандыі, Польшчы і Беларусі. Прычым у апошнім выпадку ўзорам для такіх пошукаў былі не Мішле і Буркхарт, а Фрыдрых Энгельс з яго знакамітай «Дыялектыкай прыроды», дзе ён, у прыватнасці, пісаў: «Сучаснае прыродазнаўства, якое адно дасягнула ўсебаковага сістэматычнага навуковага развіцця, у супрацьлегласць геніяльным натурфіласофскім здагадкам старадаўніх і вельмі важных, але спарадычных і большай часткай безвыніковых адкрыццяў арабаў, — сучаснае прыродазнаўства, як і ўся навейшая гісторыя, датуе ад той знамянальнай эпохі, якую мы, немцы, завём па тагачасным нашым нацыянальным няшчасці рэфармацыяй, французы — рэнесансам, італьянцы — квінквэчэнта і змест якой не вычэрпваецца ніводным з гэтых найменняў. Гэта эпоха, якая пачынаецца з другой паловы XV стагоддзя».

Незваротны ўсеагульны характар, які надавала гістарычнаму працэсу марксісцкая філасофія, неяк адстаўляў у бок пытанне пра тое, якім чынам, якімі шляхамі ідэі італьянскага *Rinascimento*, паўночнага, заходняга ці, напрыклад, усходняга Рэнесансу траплялі на тую ці іншую зямлю. Даследчыкам заставалася толькі шукаць «беларускі гуманізм», антрапацэнтрызм ці, напрыклад, рэнесансны характар літаратуры. Лічылася апыёрным, што Адраджэнне як сусветна-гістарычны працэс «істотна закранула ўсходнееўрапейскі рэгіён, з'явілася заканамерным вынікам сацыяльна-эканамічнага і духоўна-культурнага развіцця беларускага грамадства XVI — першай паловы XVII ст.» [7, с. 16].

У адрозненне ад канонаў марксізму-ленінізму, якія на прасторы былога Савецкага Саюза толькі ў апошнія гады страцілі сваё дамінаванне, еўрапейская культуралагічная традыцыя (найболей яркім прыкладам тут з'яўляецца ўжо згаданы намі Эрвін Панофскі) даўно ўжо адмовіла Рэнесансу (на наш погляд, правамерна) у статусе эпохі. З аднаго боку, усе тыя працэсы, якія адбываліся ў Італіі ўразгляданы перыяд, былі занадта экспрэсіўнымі*, каб служыць асновай сухой гістарычнай перыядызацыі. З іншага боку, філасофія месца, а менавіта Італіі таго часу, занадта лакальная для сярэднявечнага еўрапейскага кантынента; наўрад ці дзе-небудзь яшчэ, напрыклад сярод суровых усходнееўрапейскіх лясоў, мы маглі б чакаць такога выбу-

*Можна тут прывесці наступнае выказванне Ніцшэ з яго «Аб карысці і шкодзе гісторыі для жыцця»: «Усё жывое мае патрэбу ў пэўнай навакольнай атмасферы і таямнічай залоне туману. Калі мы аднімем гэтую абалонку, калі мы прымусім нейкую рэлігію, нейкае мастацтва, нейкага генія кружыць у прасторы, падобна сюзору без атмасферы, тады нам не варта здзіўляцца іхняму хуткаму завяданню, засыханню і бясплоддзю» [Nietzsche 1984].

ху эмоцый і паўтору рэнесанснага гістарычнага досведу [20], а таксама адпаведных узораў для самастойнага паўтору таго павароту ў жывапісе, які распачаў Чымабуэ, ці тых эксперыментаў у літаратуры, якія праводзілі Бакача і Петрарка. І, нарэшце, па-трэцяе, Адраджэнне як эпоха крыху не ўпісваецца ў сучасныя каноны паліткарэктнасці, бо ў любы час нароўні з тытанамі і геніямі дзейнічаюць і тыя, якіх мы завём маўклівай большасцю [21; 22; 23; 24; 25]. Апошняя таксама мае права на сваю гісторыю, прычым у такіх кірунках гістарычнага пазнання, як новы гістарызм ці посткаланіяльныя даследаванні, гэтыя гісторыі становяцца дамінантнымі. Зыходзячы з гэтых папярэдніх меркаванняў, мы ўслед за Эрвінам Панофскім будзем гаварыць пра *Rinascimento* як пра культурны рух і вызначаныя настроі, якія панавалі сярод інтэлектуальнай эліты Італіі з пачатку XIV ст. А гэта значыць, што распаўсюджванне як Адраджэння, так і Рэнесансу на еўрапейскай прасторы не ёсць нейкі анталогічны, надчалавечы ці сусветны працэс, але рух ідэй і іх носбітаў у гэтых пэўных геаграфічных каардынатах. Базавыя комплексы ідэй і прылад, якія «падарыла» беларускаму Адраджэнню італьянскае *Rinascimento*, можна разглядаць прынамсі з чатырох пунктаў гледжання.

З аднаго боку, існуе сфарміраваная матрыца разгляду інтэлектуальных працэсаў, што адбываюцца ў Беларусі з канца XV да сярэдзіны XVII ст. Гэты парадыгмальны комплекс, які можна назваць «класічнай мадэллю Адраджэння ў Беларусі». З іншага боку, намі таксама быў прааналізаваны шэраг важнейшых ідэйных і інструментальных комплексаў (адраджэнне класічных узораў, гуманізм, антрапацэнтрызм, натуралізм), якія адносяцца ўласна да *Rinascimento*. Па-трэцяе, у больш шырокім сэнсе можна гаварыць аб ідэйных комплексах *Rex Romana*, якія сучасная гуманітарная навучка прызнае аўтэнтчнымі Рэнесансу. У дачыненні да сферы нашага рэгіянальнага інтарэсу ў мадэль Рэнесансу можна дадаць такую значную ў дыскурсе пра беларускую адраджэнскую культуру тэхналогію Гутэнберга і той ідэйны комплекс, які паступова фарміраваўся ў Еўропе пад уплывам гэтай тэхналогіі.

Список цитированных источников

1. Лосев, А. Ф. Эстетика Возрождения / А. Ф. Лосев. — М., 1982.
2. Panofsky, E. Renaissance and renaissances in Western art / E. Panofsky. — London, 1970.
3. Панофский, Э. Ренессанс и «ренессансы» в искусстве Запада / Э. Панофский; ред. В. Д. Дажина; пер. А. Г. Габричевский. — М., 1998.
4. Adams, L. S. Italian Renaissance Art / L. Schneider Adams. — Boulder, 2001.

5. Vasari, G. Le vite de' più eccellentipittori, scultori e architettori / G. Vasari // A cura di Marini Maurizio. — Roma, 1997.

6. Черепанова, Е. С. Региональный принцип в историко-философском исследовании / Е. С. Черепанова // Рабочие тетради по компаративистике. Гуманитарные науки, философия и компаративистика / ред. А. С. Колесников. — СПб., 2003. — С. 35—38.

7. Падокшын, С. А. Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі: ад Францыска Скарыны да Сімяона Полацкага / С. А. Падокшын. — Мінск, 1990.

8. Bourdieu, P. Le Sens pratique / P. Bourdieu. — Paris, 1979.

9. Лосев, А. Ф. Философия имени / А. Ф. Лосев // Из ранних произведений. — М., 1990.

10. Бурдьё, П. Структура, габитус, практика / П. Бурдьё // Журн. социологии и соц. антропологии. — М., 1998. — Т. 1. — № 2.

11. Bercovitch, S. Afterword / S. Bercovitch // Ideology and Classical American Literature. — Cambridge, 1986. — P. 418—442.

12. Юрганов, А. Л. Категории русской средневековой культуры / А. Л. Юрганов. — М., 1998.

13. Michelet, J. La Renaissance / J. Michelet. — Paris, 1855.

14. Burckhardt, J. Die Cultur der Renaissance in Italien. Ein Versuch / J. Burckhardt. — Basel, 1860.

15. Black, J. Italy and the Grand Tour / J. Black. — New Haven; London, 2003.

16. Gadol, J. Leon Battista Alberti: universal man of the early Renaissance / J. Gadol, J. Kelly. — Chicago, 1969.

17. Huizinga, J. Das Problem der Renaissance: Renaissance und Realismus (Unveränd. reprograf. Nachdr. d. 1. Aufl., Tübingen, 1953) / J. Huizinga. — Darmstadt, 1974.

18. Панофский, Э. Смысл и толкование изобразительного искусства: ст. по истории искусства / Э. Панофский. — СПб., 1999. — 393 с.

19. Ankersmit, F. R. Sublime historical experience / Franklin R. Ankersmit. — Stanford, 2005.

20. Анкерсмит, Ф. Р. Возвышенный исторический опыт / Ф. Р. Анкерсмит; ред. А. Олейников. — М., 2007.

21. Jay, G. S. American Literature and the New Historicism. The Example of Frederick Douglass / Gregory S. Jay // Revisionary Interventions into the Americanist Canon / ed. D. A. Pease. — Durham, 1994. — P. 211—242.

22. Newton, J. L. History as Usual? Feminism and the New Historicism (1987) / Judith Lowder Newton // Starting Over: Feminism and the Politics of Cultural Critique / J. L. Newton. — Ann Arbor, 1994. — P. 27—58.

23. Райнеке, Ю. С. Исторический роман постмодернизма и традиции жанра (Великобритания, Германия, Австрия) / Ю. С. Райнеке. — М., 2002.

24. Серебряная, О. Экзистенциальная аналитика истории (1998—2006): автореф. с маргиналиями / О. Серебряная // Неприкосновенный запас. — 2006. — № 6(50). — Режим доступа: <http://www.intelros.ru/index.php?newsid=300>.

25. Эткинд, А. Новый историзм, русская версия / А. Эткинд // НЛО. Независимый филол. журн. — М., 2001. — Т. 47.

Дата поступления в редакцию: 20.10.2011 г.